

Није уобичајено да у напоменама буду јединице (4) којих нема у библиографији и да се у библиографији наводе оне којих нема у напоменама (98).

Уважавајући дугогодишњи труд аутора на овој изузетно сложеној теми, као и чињеницу да до сада нисмо имали књигу о Јасеновцу, треба рећи да тачан одговор на питање колико је људи страдало у њему, није добивен. Најважнији разлог су извори који су великим дијелом уништени или однесени, а грађа настала након рата (Земаљске комисије, СУБНОР-а и мемоарска) не омогућава увид у цјелину збивања.

Сенија Милишић

Ф.Д.Волков, *Тайное становится явным. Деятельность дипломатии и разведки западных держав в годы второй мировой войны*, Москва 1989, стр. 366.

Ова занимљива књига познатог совјетског историчара Волкова о активностима дипломатије и обавјештајних служби у вријеме другог свјетског рата настала је на бази завидног коришћења совјетских и страних архива, као и разноврсне литературе. Она детаљније освјетљава мало познате странице историје рата широј читалачкој публици, везане за дипломатску активност и политику СССР-а и његових савезника, као и земаља фашистичког блока. Пред читаоцем се тако откривају тајне везане за шифроване операције: "Химлер", "Болеро", "Каиро II", "Цицерон", "Терминал" и друге. Аутор опсежно разматра питања везана за непоштовање Велике Британије и САД својих предузетих савезничких обавеза према СССР-у, истичући да је антифашистичка коалиција и поред тога издржала сва искушења, првенствено због надљудских напора и великих побједа Совјетског Савеза, потврђујући тиме још једном одавно изречене тезе совјетске науке.

Књига је подијељена у 11 глава. Прва глава, под симболичним насловом *Почетак трагедије*, говори о почетку рата, оклијевајућем курсу и компромисној политици Чембрлена и Даладјеа, "чудном рату" на западу. Оцјењујући улогу и понашање СССР-а у овим великим превирањима и дипломатским борбама и нагодбама, те у склапању пакта Молотов-Рибентроп, аутор сматра да је последице тога било оправдано заузимање западне Украјине и западне Бјелорусије у којима је живјело 6 милиона Украјинаца и 3 милиона Бјелоруса, тумачећи то опасношћу од Нијемаца. Глава друга је посвећена "денкерском чуду", а глава три говори о мистериозном, никад довољно освјетљеном лету Рудолфа Хеса у Шкотску. Четврта глава је посвећена плану "Барбароса" и избијању сукоба између Њемачке и Совјетског Савеза. Остале главе хронолошки прате развој догађаја и ток дипломатских јавних и закулиских активности зараћених страна. Кроз цијелу књигу се као нит провлачи ауторов мисао да западне државе нису имале од почетка до краја рата искрен однос, него да је СССР прихваћен као неминован и силом прилика неопходан партнер према којем је требало имати резерву. Аутор при потврђивању ове тезе говори много више о тој политичкој и савезничкој "дволичности" западних сила, а с друге стране је много више склон оправдању совјетске политике, њених промашаја и погрешних процјена.

Интересантна су посебно нека разматрања када је управо у питању Совјетски Савез, разматрања која се у неким сегментима разликују од оног што су досад презентирали совјетски историчари. Волков открива совјетском читаоцу да је влада знала за њемачке припреме за рат, јер су информације пристизале са свих страна, из Француске, Швајцарске, САД, Варшаве, Анкаре, Рима и других градова, да је земља још раније почела припреме за одбрану, али да се влада показала

наивном вјерујући у "папирнате договоре". Међутим, аутор не истиче какву је штету имала Црвена армија од крвавих Стаљинових чистки, неспособности и неискуства нових команданата и нелогичности огромних људских губитака, као и сопствених криваца за те губитке.

Мада је књига, несумњиво, посвећена још једном потврђивању и истицању улоге СССР-а у другом свјетском рату, која је несумњиво велика и неоспорна, она је интересантна и за читаоце ван Совјетског Савеза, иако аутор није у појединим дијелима успио да превазиђе одређене стереотипне совјетске историографије и круте партијске идеологије. Он се није упуштао у анализирање или само спомињање неких, већ одавно незаобилазних и контроверзних питања и дилема, на што ће, вјероватно, покушати да одговоре други. Као што је већ истакнуто, аутор је желио да покаже како је СССР у вријеме другог свјетског био принуђен да води битку на сва фронта: на једном против хитлеровске нацистичке Њемачке и њених сателита и на другом против неискрене и закулисане политике западних савезника, оцјењујући да би свеукупни људски и материјални губици свих зараћених страна били мањи и да би се свјетски рат завршио прије да су САД и Енглеска досљедно испуњавали све своје преузете савезничке обавезе и да су свом својом снагом учествовале у рушењу њемачког Рајха. О многим презентираним тезама би се на основу нових сазнања, посебно оних што у жељу велике борбе за демократизацију и "перестројку" и у обрачуна с табуима и идеолошким теретом прошлости долази из Совјетског Савеза, могло полемисати, али се књига свакако може оцијенити у цјелини као крупан корак напријед у потпунијем приступу овој теми која је неоспорно изискивала и изискивала велика напрезања и истраживања тамо гдје су она могућа. Искуства нас уче да ће многе тајне и контроверзе другог свјетског рата остати још дуго велика непознаница и предмет нагађања, те зато сваки покушај на овом пољу представља не само жељу већ и смион чин у професионалном изазову да се скине застор и вео тајни с многих страница и слика не тако далеке европске и свјетске историје.

Сафет Банковић

Иван Ђурић, *Историја – прибежиште или путоказ*,
Свјетлост, Сарајево, 1990.

Ако је константни интерес за прошлост могуће објаснити идејом да је историја појављивање битка у трајној садашњости, а људско постојање бескрајни низ појединачних вјероватноћа, онда је разумљиво да у упорном и бесконачном трагању за сопственим идентитетом човјек непрестано понире у прошлост, настојећи да назре будућност. Тиме се све три ознаке предодбе времена стапају у јединствен појам – у историју, у бивствовање коме се не зна ни почетак, ни крај. Свјестан своје кначности у сваком тренутку историјског бескраја, човјек опсесивно покушава да њиме овлада и да га примјери и потчини самом себи, мање или више свјестан да су његов живот и мисао релативни, да су његова мјера и установљени мисаони систем пролазни и незнатни у времену и да су виђења прошлости из различитих углова истовремено и ствар тренутно прелва: ујућег историјског мишљења једног друштва.

Унутар наведеног теоретског промишљања о смислу људског битисања и његовог проналажења у временском низу свој допринос даје и збирка огледа Ивана Ђурића, *Историја – прибежиште или путоказ*, израз емоција и "жеља" уграђених у систем, а исказани у двије цјелине. Прва цјелина, под насловом *Professio fidei*, указује, без обзира на ограду да историчар није пророк, да бављење историјом рађа свијест која није увијек у складу с реалношћу и да се разрешење те двојности мора негдје потражити.